

УДК 78.07:784.6

Оксана Волох, викладач кафедри методики музичного виховання і диригування
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ДИТЯЧОЇ ХОРОВОЇ МУЗИКИ

У статті розкриваються основні історичні та сучасні наукові підходи щодо визначення базових дефініцій хорознавства в контексті формування дитячої хорової культури.

Ключові слова: дитяча хорова культура, хорознавство, декламація, спів.

Літ. 15.

Оксана Волох, преподаватель кафедры методики музыкального воспитания и дирижирования
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ОБОСНОВАНИЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ ДЕТСКОЙ ХОРОВОЙ МУЗЫКИ

В статье раскрываются основные исторические и современные научные подходы к определению базовых дефиниций хороведение в контексте формирования детской хоровой культуры.

Ключевые слова: детская хоровая культура, хороведение, декламация, пение.

Oksana Volokh, Lecturer of Methods of Musical Education and Conducting Department
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

REASONING THE PROBLEM OF MODERN CHILDREN'S CHORAL MUSIC

In the article were disclosed the topical historical and modern scientific approaches to determine the basic definitions of choir studies in the context of modeling children's choral culture.

Keywords: children's choral culture, choir studies, declamation, singing.

Постановка проблеми. Сучасна хорова культура своїм корінням сягає в глибоку давнину і є найбільш стародавньою гілкою музичної культури, яка пов'язана з народно-співацькою творчістю, обрядами та спирається на традиції колективного виконання.

Вітчизняна хорова культура накопичила величезний досвід хорового виконавства, освіти та виховання, що безпосередньо передавався наступним поколінням у практичній музичній діяльності. Однак наукове усвідомлення основних компонентів хорової культури, яке насамперед знаходить вияв у чіткій термінологічній визначеності понять, з'явилося лише у ХХ столітті. Активний розвиток хорознавчої науки у другій половині ХХ ст., пов'язаний з підйомом хорового виконавства, виникненням нових різноманітних форм хорових колективів, формуванням системи професійної хорової освіти та дитячого хорового навчання і виховання, дав поштовх для ґрунтового теоретичного осмислення термінологічного кола хорознавства.

Разом з тим суспільно-економічна криза кінця ХХ століття не тільки суттєво позначилася на практиці хорового виконавства та освіти, а й негативно вплинула на теоретичні дослідження в галузі хорового мистецтва.

На сучасному етапі розвитку незалежної

української держави актуальним є питання розвитку дитячої хорової культури, саме тому відродження кращих вітчизняних традицій її формування потребує науково-теоретичного аналізу означеної проблеми.

Отже, актуальність дослідження зумовлена необхідністю творчого використання науково-теоретичної термінології в процесі формування дитячої хорової культури в сучасних умовах.

Аналіз останніх публікацій доводить, що проблема визначення хорознавчої термінології в основному знайшла відображення в сучасних навчальних посібниках Компанієць, В.А. Самаріна, Т.А. Смирнової, які адресовані студентам музичних та музично-педагогічних навчальних закладів різних типів. Окремі питання щодо висвітлення сутності вокально-хорових термінів знаходимо в історико-педагогічних роботах О.В. Васильєвої та Н.К. Рудічевої, де розглянуто практику викладання хорового співу та використання його виховного потенціалу. Знайшла відображення вокально-хорова термінологія в мистецтвознавчих працях останніх років І.Д. Герасимової, Ю.М. Іванової, А.П. Лашенко у контексті виявлення різних напрямів дослідження хорової культури (регіональному, віковому, історичному).

Однак поза увагою дослідників залишився

систематизований аналіз вокально-хорової термінології з точки зору формування дитячої хорової культури.

Мета статті полягає в узагальненні основних сучасних підходів до виявлення сутності базових понять хорознавства, як фактора формування дитячої хорової культури.

Всебічний аналіз літератури з історії розвитку світової хорової культури [4; 6] доводить, що в давні часи хорове мистецтво було синкретичним явищем і включало в себе танець, спів, декламацію. Недарма в багатьох мовах світу досі залишилися назви танців “хора”, “хота”, “хоро”, “хорумі”, “хоровод”.

Слово “хор” (χорός) має грецьке походження й означає “разом”. У Давній Греції хором називали обов’язкову групу театральних акторів, які виконували танці, супроводжуючи їх співом. Такі унісонні чоловічі хори з дванадцяти – п’ятнадцяти співаків супроводжували давньогрецькі трагедії, виконуючи роль узагальненої дійової особи. Варто зазначити, що саме в давньогрецькому театрі намітилася сучасна структура хорового колективу, де кожна партія мала певну мелодію і налічувала не менш трьох співаків. Це відрізняло її від структури вокального ансамблю (дуету, тріо, квартету тощо), в якому партії розподілялися залежно від кількості учасників [6].

Аналіз сучасної словникової та енциклопедичної літератури [9; 10; 14] свідчить, що поняття “хор” багатозначне. Опрацювання цих джерел дає підстави виділити такі його значення: співочий колектив, що виконує вокальні хори (від 12 учасників); музичний твір, призначений для колективного виконання; колективне виконання (хорове) музичного твору; парні або потрійні струни у струнних інструментах; місце у культових християнських спорудах, де розташовувався хор півчих.

Одним із перших та важливих питань хорознавства – науки, яка вивчає все, що пов’язане з проблемами хорового виконавства, є питання про визначення “хор”. Вивчення сучасної хорознавчої літератури [1; 2; 7; 8; 11; 15] дозволяє стверджувати, що питаннями виявлення сутності поняття “хор” займалися провідні вітчизняні хорові диригенти П.Г. Чесноков, Г.О. Дмитрієвський, О.О. Єгоров, К.К. Пігров, В.І. Краснощоків, П.П. Левандо, А.Ц. Мархлевський, В.Г. Соколов, Г.С. Струве.

На основі проаналізованих визначень терміна “хор”, поданих у працях провідних сучасних хормейстерів, можна виділити основні характерні риси цього поняття, а саме хор – це:

- музична організація, основними ознаками якої

є вокальна та колективна природа виконавства [5; 8];

- колектив співаків, організований для сумісного виконання хорових творів [1; 5; 6; 11; 12];

- самостійна творча одиниця, “зібрання односторонніх”, поєднаних однією метою та творчими завданнями [4; 6; 8; 12];

- творчий колектив співаків, діяльність якого спрямована на ідейно-художнє виховання народних мас [4; 6; 7];

- своєрідний вокальний оркестр [2], вокальний інструмент [8], ансамбль вокальних унісонів [4];

- співацький колектив, характерною ознакою якого є наявність усіх елементів вокально-хорової техніки: елементів хорової звучності (зрівноваженого ансамблю, точного строю) та вокальних умінь і навичок [4; 6; 11; 15].

На підставі вище викладеного можна зазначити, що на сучасному етапі розвитку хорознавства визначення хору охоплює в собі низку компонентів, які існують тільки у взаємозв’язку один з одним. Підтвердження цього знаходимо в книзі В.А. Самаріна “Хорознавство та хоровеаранжування” (2002 р.), в якій автор на основі аналізу праць з хорознавства підкреслює, що всі компоненти, виявлені у визначенні “хор”, не існують окремо, а тісно пов’язані між собою та знаходяться в постійній узгодженості [8, 14].

Отже, сучасна хорознавча наука широко розглядає визначення терміна “хор”, відображаючи інтегративний характер цього поняття, закладений у багатогранності та складності хорового виконавського процесу.

Узагальнення теоретичних визначень терміна “хор” дозволяє підкреслити, що колектив співаків може називатися хором лише за наявністю в ньому декількох груп голосів, які називаються партіями [1; 5; 11]. У цьому розумінні під терміном “хорова партія” мається на увазі група однорідних голосів, які в унісон співають свою мелодичну лінію. Існує ще одне визначення цього терміна, під яким “хорова партія” розуміється як частина хорового твору, тобто записаний у нотному вигляді кожний окремий голос хорової партитури [14].

Аналіз робіт з хорознавства [1; 5; 11; 15] свідчить, що характеристика хорової партії в значенні окремої співацької групи голосів хорового колективу передбачає декілька аспектів, а саме розгляд діапазону, тембру, теситурних особливостей.

Під терміном “діапазон” ми розуміємо повний звуковий об’єм партії від самого низького звука до самого високого. Загальний діапазон в

основному збігається з діапазоном сольного голосу і складає біля двох октав. Виняток становить партія басів, яка завдяки наявності у хорі басів октавістів додає до свого діапазону ще одну октаву.

Поняття діапазону нерозривно пов'язане з терміном “теситура”, який означає найбільш використовувану частину діапазону в конкретному хоровому творі.

Терміном “тембр” позначається звукова забарвленість співацького голосу або групи голосів, тобто хорової партії. Тембральна характеристика хорових партій, насамперед, пов'язана з типами голосів, які її складають.

Отже, базуючись на основних положеннях хорознавства, можна зазначити, що партії групуються за характером звучання, тобто тембром, та за діапазоном голосів, які їх складають.

Для розуміння характеристики звучання хорових партій необхідно розглянути існуючі в сучасній вокально-хоровій практиці типи людських голосів. Систематизуючи літературу [1; 2; 4; 5; 7; 11; 15] з вокально-хорової проблематики можна сказати, що голоси розрізняються за: діапазоном звучання (високі та низькі); тембровою характеристикою (ліричні, драматичні, опературні тощо); віковими та статевими особливостями (голоси дитячі та дорослі (чоловічі, жіночі)).

На основі опрацювання робіт з хорознавства [6; 7; 8; 11] можна надати класифікацію основних співацьких голосів та виділити терміни, якими вони позначаються: сопрано – високий жіночий або дитячий голос (за правило голос дівчинки); альт – низький дитячий або жіночий голос; тенор – високий чоловічий голос; бас – низький чоловічий голос; дискант – високий голос хлопчика.

У сучасній хорознавчій теорії існує дві характеристики структурного складу, які позначаються термінами “тип хору” та “вид хору” [2; 4; 5; 7; 8; 11; 15].

Терміном “тип хору” визначають якісний склад хору, а саме, які хорові партії його складають. Виходячи з цієї ознаки, всі хорові колективи розділяють на однорідні та мішані.

Під однорідними розуміються хори, в яких беруть участь співаки зі спільним діапазоном, тобто споріднені однорідні голоси. Відповідно до цього можна виділити дитячі, жіночі та чоловічі однорідні хори.

Мішаний хор складається з жіночих або дитячих голосів та чоловічих голосів (хорових партій). До участі в мішаному хорі залучаються однорідні хори різного типу.

Підкреслимо, що в разі поєднання однорідного жіночого хору з дитячим, співацький колектив не буде вважатися мішаним, бо жіночі та дитячі голоси мають спільний діапазон звучання.

У терміні “вид хору” закладено розуміння про кількісний склад хорових партій (голосів), які до нього входять. У хоровій практиці розрізняються такі хорові колективи: одnogолосні, двоголосні, триголосні, чотириголосні і так далі.

Отже, в сучасному хоровому виконавстві залежно від структурного аналізу складу хору можна виділити хори однорідні та мішані, одnogолосні та багатоголосні, повні та неповні.

Серед різноманітних хорових колективів значне місце займають дитячі хори. Результати аналізу науково-педагогічних та методико-практичних досліджень в галузі дитячої хорової культури доводять, що дитячій хоровій практиці властиві різноманітні форми виконавства, зумовлені комплексом виконавських завдань, співацьким складом, репертуаром та характером співацького звучання. Узагальнення теоретичних положень хорознавства дозволяє дати таку класифікацію дитячих хорових колективів:

- хори професійні (дитячі хори оперних і музично-драматичних театрів) та самодіяльні (шкільні, позашкільні – хори у Будинках культури);
- хори академічні (хорові капели) та народні, які відрізняються манерою звукоутворення; ансамблі пісні і танцю, що поєднують різні виконавські напрями;
- навчальні хори (хори музичних шкіл, хорові студії, хорові капели хлопчиків, хорові школи);
- вокальні ансамблі або хори малої форми, які відрізняються мінімальним складом виконавців.

У світлі обраної теми доцільно більш детально схарактеризувати різновиди дитячих хорових колективів та груп хорових голосів, що їх складають. Аналіз робіт провідних музикантів-педагогів В.Г. Соколова, В.С. Попова, Г.О. Струве, які присвятили свою діяльність роботі з дитячими хоровими колективами, говорить про те, що голоси дитячого хору приблизно відповідають голосам жіночого хору. Однак специфічність дитячого голосового апарату, а саме тонкі та короткі голосові зв'язки, малий об'єм легень, постійні психофізіологічні зміни організму, фальцетність звучання головного регістру відрізняє дитячі голоси від дорослих. Голоси дітей обмежені в діапазоні, звучать ніжно, не мають великої сили та тембральної насиченості. Таким чином, основними відмінностями дитячого хору від жіночого є менший обсяг голосового діапазону та яскраво виражений світлий і дзвінкий характер звучання.

Як свідчить аналіз літератури з питань дитячої вокально-хорової освіти та виховання [8; 11; 12], у дитячих хорах співають діти дошкільного, молодшого шкільного, середнього шкільного та старшого шкільного віку. У низці праць, присвячених проблемам розвитку та особливостям дитячого голосу, зустрічається детальна характеристика різних вікових груп та, відповідно до цього виділяються етапи становлення голосу дитини, а саме домотаційний (5 – 10 років), мутаційний (11 – 14 років), після мутаційний (15 – 16 років).

Відповідно до цього дитячі голоси умовно можна розподілити на три вікові групи: молодшу, середню та старшу. Кожна вікова група буде відрізнятися характером звучання, який залежить від фізіологічних можливостей голосового апарату та об'єму звукового діапазону. У молодшій групі діапазон голосів приблизно однаковий від “до” першої октави до “до”, “ре” другої октави, тому й немає чіткого розподілу на хорові партії.

У середній та старшій віковій групі голоси дітей розподіляються на високі (сопрано або дискант) та низькі (альт). Однак сопрано середньої вікової групи мають менший діапазон голосу, меншу силу звучання та тембральну забарвленість ніж сопрано старшого хору. Відповідно й альт в середній віковій групі не мають повноцінного грудного регістру та менш потужні за силою звучання. Згідно з визначеними віковими групами в хоровій практиці дитячі хорові колективи незалежно від форми та виконавського напрямку розділяють на молодший, середній та старший хори.

Найбільш поширеною формою в дитячому хоровому вихованні є самодіяльні шкільні та позашкільні хори.

Цікавою формою дитячого хорового виконавства є хорові студії. Перші вітчизняні хорові студії з'явилися в середині 50-х років ХХ століття і набули свого розквіту в 70 – 80 роки ХХ ст. Серед них “Дубна” (керівник О. Іонова), “Піонерія” (керівник Г.А. Струве), “Весна” (керівник О. Пономарьов) та інші. Студія – це не просто співацький колектив, а й навчальний заклад, подібний до музичної школи, але більш масовий. Робота хорових студій будується за певним навчальним планом, заняття в ній проводяться планомірно, систематично, з урахуванням вікових психофізіологічних особливостей дітей. Основним принципом студійності є наявність декількох хорових колективів, які називаються “хоровими ступенями”, а головною ознакою – взаємозв'язок виконавської та пропагандистської діяльності з

навчально-освітньою та виховною роботою [12, 109].

Розглядаючи дитяче хорове виконавство, необхідно окремо зупинитися на характеристичі хорів хлопчиків. В основному хори хлопчиків існують як професійно-навчальні колективи у спеціалізованих музичних школах, хорових училищах.

Досвід багатьох хормейстерів, які працюють з хлопчиками, доводить, що в роботі з ними необхідно враховувати притаманні їм психофізіологічні особливості.

У системі масового музичного виховання та освіти значне місце посідають дитячі музичні школи, які представляють одну із форм позашкільної роботи з дітьми. У музичних школах предмет “хоровий спів” є обов'язковим для всіх учнів будь-якої музичної спеціальності. Як і в загальноосвітніх школах, у музичних – хор розділяється на три вікові групи: молодшу, середню та старшу.

У 70-ті роки ХХ ст. у структурі музичних шкіл як самостійна форма з'являються хорові відділення, які мають навчальний план, де хоровий клас є основним предметом навчального процесу.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження свідчить, що глибоке розуміння різноманітних підходів до визначення основних дефініцій хорознавства є передумовою виявлення шляхів формування сучасної дитячої хорової культури. Усвідомлення вокально-хорової термінології дає змогу більш чітко визначити мету та завдання діяльності дитячих хорових колективів різних типів, а також доцільно обирати методи та засоби для розвитку дитячого хорового виконавства.

1. Дмитриевский Г.А. *Хороведение и управление хором.* – М.: Музгиз, 1957. – 105 с.
2. Сгоров А.А. *Теория и практика работы с хором.* – Л., 1954. – 100 с.
3. Ковин Н.М. *Управление церковным хором: Пособие для регентов.* – Москва, 2000. – 66 с.
4. Краснощеков В.И. *Вопросы хороведения.* – М., 1969. – 250 с.
5. Левандо П.П. *Хороведение.* – Л., 1971. – 320 с.
6. Мархлевський А.Ц. *Практичні основи робіт в хоровому класі.* – К.: Музична Україна, 1986. – 96 с. *Музика*, 1983. – 190 с.
7. Струве Г.А. *Школьный хор /книга для учителя.* – М.: Просвещение, 1981. – 190 с.
8. Ушкарев А. *Основы хорового письма.* – М.: Музыка, 1986. – 230 с.

ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

9. Романовский Н.В. Хоровой словарь. Изд-во "Музыка", Ленинградское отделение, 1980. – 142 с.
10. Пігров К.К. Керування хором. – К.: Державне видавництво Образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1962. – 202 с.
11. Самарин В.А. Хороведение и хоровая аранжировка. – М.: Академия, 2002. – 352 с.
12. Словник іноземних слів під ред. О.С. Мельничука. – К.: Головна редакція української радянської енциклопедії АПН УРСР, 1975. – 775 с.
13. Советский энциклопедический словарь под ред. А.М. Прохорова. – М.: Советская энциклопедия, 1984. – 1600 с.
14. Соколов В.Г. Работа с хором / В.Г. Соколов. – М.: Музыка, 1967.
15. Чесноков П.Г. – М.: Московская типография Городского Совета, 1961. – 241 с.

Стаття надійшла до редакції 09.06.2014

УДК 378.048.4

Людмила Волотко, викладач кафедри культурології та українознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються основні шляхи модернізації сучасної системи вищої освіти: приєднання до Болонського процесу, перехід до інноваційної моделі навчання, а також застосування нетрадиційних форм організації навчального процесу у вищій школі.

Ключові слова: інформаційне суспільство, модернізація, інноваційна діяльність, креативність, навчально-виховний процес.

Літ. 7.

Людмила Волотко, преподаватель кафедры культурологии и украинологии
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ПУТИ МОДЕРНИЗАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГА В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье рассматриваются основные пути модернизации современной системы высшего образования: присоединение к Болонскому процессу, переход к инновационной модели обучения, а также применение нетрадиционных форм организации учебного процесса в высшей школе.

Ключевые слова: информационное общество, модернизация, инновационная деятельность, креативность, учебно-воспитательный процесс.

Ludmyla Volotko, Lecturer of Culturology and Ukrainian studies Department
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

THE WAYS OF UPDATE OF TEACHERS' PROFESSIONAL TRAINING IN THE SYSTEM OF HIGH EDUCATION OF UKRAINE

The article reviews the main ways to modernize nowadays systems of higher education: joining the Bologna process, the transition to an innovative model of learning, and application of non-traditional forms of educational process in higher education.

Keywords: information society, modernization, innovation, creativity, educational process.

Постановка проблеми. На межі 20 та 21 століть сформувалося постіндустріальне (інформаційне) суспільство, основою якого є проведення досліджень, організація системи освіти, підвищення її якості та якості життя. Головним виробничим ресурсом інформаційного суспільства стають знання та інтелект, а одержання, зберігання, обробка, передача та розповсюдження інформації відіграють важливу роль, – вона стає товаром, який можна продати та купити.

Головною рушійною силою постіндустріального (інформаційного) суспільства стає особистість, котра прагне до самовираження та творчої самореалізації. Це фахівець-професіонал, який активно втілює досягнення сучасної науки та культури, вміє перетворювати доступну та отриману інформацію у знання. Його метою є інновація.

Україна, яка є частиною європейської спільноти, не може стояти осторонь тих процесів,